

ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΟΥ ΠΣΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟ

ΕΛΘΕ, ΠΝΕΥΜΑ ΑΓΙΟ, ΘΕΡΑΠΕΥΣΕ ΚΑΙ ΣΥΜΦΙΛΙΩΣΕ ΜΑΣ
Ο Χριστός μας καλεί να γίνουμε κοινότητες συμφιλίωσης και θεραπείας

Αθήνα, Ελλάδα, 9-16 Μαΐου 2005

PLEN 11 Μαΐου

Όχι για Σχολιασμό

Έγγραφο Αρ. **2**

Συμφιλίωση: η μείζων σύγκρουση στην εποχή της μετα-νεωτερικότητας. Ορθόδοξη συμβολή σε έναν ιεραποστολικό διάλογο.

Ασθένειες όπως το AIDS σήμερα και η λέπρα παλαιότερα, σπρώχνουν τους φορείς τους στο κοινωνικό περιθώριο ή τους κρατούν μέσα στην κοινωνία υπό τον όρο ότι συντρέχει εγγύηση για την ασφάλεια των υπολοίπων ατόμων. Οι ασθένειες αυτές έχουν τόσο εφιαλτικές διαστάσεις, ώστε αυτή η κοινωνική λογική φαίνεται ατράνταχτη. Και βεβαίως μοιάζει καθαρός παραλογισμός η μαρτυρία που έρχεται από τον μοναχισμό της αιγυπτιακής ερήμου (π. 5^{ος} αι.). Ο αββάς Αγάθων – λέει το σχετικό κείμενο – φλεγόταν από τέτοια αγάπη, ώστε ήταν πρόθυμος να βρει κάποιον λεπρό για να ανταλλάξει το σώμα του με το δικό του!¹

Ποια μπορεί άραγε να είναι η οπτική που γεννά μια τέτοια στάση, και πώς αντιλαμβάνεται τον «εαυτό» και τον «άλλον», τη «διάσπαση» και τη «συνύπαρξη»;

¹ «Αποφθέγματα των Αγίων Γερόντων», Αγάθων 26, *Patrologia Graeca* 65, 116C.

Ζούμε στο μέσο μιας παγκόσμιας ρευστότητας, η οποία, ως γνωστόν, προσδιορίζεται με τον αμφιλεγόμενο² όρο «μετανεωτερικότητα». Στο διεθνές σκηνικό φαίνεται να διασταυρώνονται δύο αντίθετες τάσεις. Από τη μια, συγκεκριμένες δυνάμεις της Παγκοσμιοποίησης (όπως η τεχνολογία και η οικονομία) ενισχύουν την κυριαρχία ενός μόνον πολιτισμού και τείνουν να μετατρέψουν τον κόσμο σε ένα ομογενές «παγκόσμιο χωριό»³. Από την άλλη, όμως, ορθώνεται η πεποίθηση ότι στην πραγματικότητα όχι μόνο δεν είναι ένας ο κόσμος, αλλά ότι καθεμία από τις τοπικές ανθρώπινες συνάφειες αποτελεί από μόνη της έναν στεγανό και αυτάρκη κόσμο, με τη δική του «αλήθεια», η οποία ισχύει μόνο γι' αυτόν⁴. Οι ολιστικές / συνολικές ερμηνείες του κόσμου (οι λεγόμενες «μεγάλες αφηγήσεις») απορρίπτονται ως ανυπόστατες⁵.

Οι απόψεις για τα ζητήματα αυτά, βεβαίως, ποικίλουν, σημειώσαμε όμως ενδεικτικά τις δύο αυτές ακραίες, για να μπορέσουμε να σκιαγραφήσουμε αδρομερώς το φάσμα μέσα στο οποίο καλείται να δώσει τη μαρτυρία της η χριστιανική πίστη. Η μετανεωτερικότητα φέρνει στο προσκήνιο μια θεμελιώδη αλήθεια, η οποία έχει καταπατηθεί από την επιθετική ιεραποστολή και τον πολιτισμικό επεκτατισμό· την αλήθεια ότι η ανθρώπινη ζωή δεν είναι ανιστορική και αφηρημένη, αλλά συγκεκριμένη και πολύεδρη. Απευθύνει όμως και μια πρόκληση στη χριστιανική θεολογία: στο βαθμό που οι διάφορες συνάφειες εκλαμβάνονται ως εντελώς

² Στασιάζεται κατά πόσον ο όρος «μετανεωτερικότητα» δηλώνει μια πραγματικά νέα ιστορική περίοδο (αυτήν που ακολούθησε τη δύση της νεωτερικότητας και του Διαφωτισμού), ή προσδιορίζει απλώς τη μεταγενέστερη φάση της ίδιας της νεωτερικότητας. Βλ. Charles Van Engen, "Mission Theology in the Light of Post-Modern Critique", *International Review of Mission* 343 (1997), 437-461 και Petros Vassiliadis, "The Universal Claims of Orthodoxy and the Particularity of Witness in a Pluralist World", στο: *The Orthodox Churches in a Pluralistic World. An Ecumenical Conversation* (επιμ. Emmanuel Clapsis), WCC Publications / Holy Cross Orthodox Press, Geneva / Brookline 2004, σ. 195.

³ Βλ. Marshall McLuhan – Bruce P. Powers, *The Global Village. Transformations in World Life and Media in the 21st Century*, Oxford University Press 1992. Σχετικά με τις έννοιες της «συμπίεσης του χρόνου και του τόπου» βλ. David Harvey, *The Condition of Postmodernity*, Blackwell, Oxford 1989, σ. 240 και Anthony Giddens, *The Consequences of Modernity*, Polity Press, Cambridge 1990, σ. 14.

⁴ Παρουσίαση των διαβαθμίσεων της μετανεωτερικής θεώρησης και έναν θεολογικό διάλογο μαζί τους επιχειρεί η Sue Patterson, *Realist Christian Theology in a Postmodern Age*, Cambridge University Press, Cambridge 1999, σσ. 7-11.

⁵ Βλ. για παράδειγμα Zygmunt Bauman, *Intimations of Postmodernity*, Routledge, London 1992 και Sheila Greeve Davaney, "Theology and the Turn to Cultural Analysis", στο: *Converging on Culture. Theologians in Dialogue with Cultural Analysis and Criticism* (επιμ. Delwin Brown κ.ά.), Oxford University Press, Oxford 2001, σ. 5.

αυτάρκεις, πιστεύεται ότι το νόημά τους πηγάζει από τον ίδιο τους τον εαυτό, από τα ίδια τους τα συστατικά.

Αν, ωστόσο, η αληθινή πραγματικότητα αποτελείται όντως από περικλειστές και αυτάρκεις σφαίρες, τότε πώς θα αξιολογήσει ο σημερινός άνθρωπος πραγματικότητες όπως η σύγκρουση και η καταλλαγή; Δικαιούται, π.χ., να δεχτεί τη συμφιλίωση ως *ολιστικό* όραμα και, αντίστοιχα, να καταδικάσει το μίσος ως *ολιστικό* εφιάλτη; ή, μήπως αντιθέτως είναι υποχρεωμένος να δεχτεί και τα δύο ως εξίσου νόμιμα, ως επιμέρους στοιχεία συγκεκριμένων συναφειών οι οποίες δεν υπόκεινται σε ολιστική κριτική, δηλαδή σε κριτική έξω από τον εαυτό τους; Μπορεί, με άλλα λόγια, να υπάρξει μια οπτική που δεν θα θυσιάζει την ενότητα της ανθρωπότητας, αλλά ούτε και θα καταπνίγει με ιμπεριαλιστικό τρόπο τις επιμέρους ιδιαιτερότητες; Και ακόμα πιο συγκεκριμένα: Είναι άραγε δυνατόν να δοθεί στιβαρή απάντηση στο ερώτημα τι αποτελεί «διάσπαση» και τι «συμφιλίωση», τι αποτελεί «τραύμα» και τι «θεραπεία», αν αυτή η απάντηση δεν θεμελιωθεί σε μια στιβαρή κοσμολογία και ανθρωπολογία;

Η ΥΠΑΡΞΗ ΩΣ ΚΑΛΕΣΜΑ ΣΕ ΣΥΜΦΙΛΙΩΣΗ

Απέναντι στις πεποιθήσεις ότι ο κόσμος αντλεί νόημα από τον εαυτό του ή από κάποιο θεϊκό στοιχείο που ανήκει στα ίδια του τα συστατικά, η χριστιανική πίστη κομίζει μια ριζικά διαφορετική οπτική, μια οπτική βασισμένη στη λογική της σχέσης μεταξύ αληθινά *διακεκριμένων* υποκειμένων. Από τη φύση του ο κόσμος υπόκειται στην αποσύνθεση και τον θάνατο. Αν τυχόν υπάρξει από μόνος του, ουδέποτε θα υπερβεί αυτή τη μοίρα. Αν όμως ο Θεός είναι όντως εντελώς Άλλος, κι αν είναι όντως όπως λέει η Τριαδολογία (δηλαδή αγάπη χωρίς λήξη και κοινωνία χωρίς διάσπαση), τότε ο κόσμος έχει τη θεόρατη δυνατότητα να γίνει μέτοχος της ζωής του Θεού⁶, μέτοχος ενός νέου τρόπου ύπαρξης, τον οποίον δεν μπορούν να του τον προφέρουν τα δικά του συστατικά.

⁶ Η δυνατότητα αυτής της μετοχής είναι δομικό στοιχείο της ανθρώπινης φύσης. Βλ. Παναγιώτης Νέλλας, *Ζώνον Θεούμενον. Προοπτικές για μία Ορθόδοξη κατανόηση του ανθρώπου*, εκδ. Αρμός, Αθήνα 1993. – Elizabeth Theokritoff, “Embodied Word and New Creation: Some Modern Orthodox Insights Concerning the Material World”, στο: *Abba: The Tradition of Orthodoxy in the West* (επιμ. John Behr, Andrew Louth, Dimitri Conomos), St Vladimir's Seminary Press, Crestwood, 1985, σσ. 221-238.

Αυτό σημαίνει ότι αμαρτία είναι το να επιβεβαιώνει ο άνθρωπος την αυτονομία του, να εγκιβωτίζεται στην ουσία του και, τελικά, στον θάνατο. Έτσι ο θάνατος είναι συνυφασμένος με τον ατομικισμό, ενώ η ζωή είναι συζευγμένη με τη σχέση. Η ελπίδα του σύμπαντος εδράζεται στην *ετερότητα* Θεού και κόσμου, η δε σωτηρία νοείται ως *κοινωνία*.

Στο σημείο αυτό αναδύεται η επιμονή των ανατολικών Πατέρων σε κάτι που έχει φανεί παραδοξολόγημα για τη δυτική σκέψη, τουλάχιστον μέχρι τους νεότερους χρόνους⁷. Εννοώ εκείνη τη θεολογία η οποία προσεγγίζει το μυστήριο της Αγίας Τριάδας δίνοντας προτεραιότητα στα πρόσωπα κι όχι στην ουσία. «Προτεραιότητα» εδώ δεν σημαίνει βεβαίως ότι το ένα προηγείται χρονικά του άλλου. Σημαίνει ότι η υπόσταση δεν ορίζεται ατομικά, βάσει των ιδιοτήτων της ουσίας της, αλλά βάσει του γεγονότος ότι υπάρχει εν κοινωνία προς τις άλλες υποστάσεις. Υπ' αυτή την οπτική υπάρχω αυθεντικά όταν η ετερότητα δεν είναι κάτι παράλληλα ή ενάντια στην ταυτότητά μου, αλλά είναι *όρος* της ταυτότητάς μου. Αλήθεια και κοινωνία συμπίπτουν⁸.

Εδώ ανακύπτει η σημασία της μεταστροφής στον τριαδικό τρόπο ύπαρξης όπως αυτός αποκαλύφθηκε από τον Τριαδικό Θεό. Τόσο η μεταστροφή, όσο και η πρόσκληση σ' αυτήν, είναι κάτι εντελώς διαφορετικό από τον προσηλυτισμό και από κάθε «αποίκιση (σε βάρος) του νου»⁹. Ούτε πρόκειται για απόφαση που δίνει στον άνθρωπο την αυταπάτη ότι έχει εξασφαλίσει τη σωτηρία. Είναι μάλλον μια πορεία που πρέπει αδιάκοπα να επαν-επιβεβαιώνεται και που μέσα στην ιστορία ουδέποτε είναι τελεσίδικη. Θα μπορούσαμε μάλλον να μιλάμε για ασκητισμό της μεταστροφής.

⁷ Βλ. Willie J. Jennings, "Person (Person and Individualism)", *Dictionary of the Ecumenical Movement* (επιμ. Nicholas Lossky κ.ά.), WCC Publications, Geneva 2002², σσ. 907-908. – Ιωάννης (Ζηζιούλας), Μητροπολίτης Περγάμου, «Κοινωνία και Ετερότητα» (μτφρ. Διον. Γούτσος - Θαν. Ν. Παπαθανασίου), *Σύναξη* 76(2000), 5-15.

⁸ Βλ. John Zizioulas, *Being as Communion*, St Vladimir's Seminary Press, New York 1985, σσ. 101-105, 134. Πρβλ. και τις επισημάνσεις του αρχιεπισκόπου Τιράνων Αναστασίου, στην ομιλία του προς την ολομέλεια του Συνεδρίου για τον Παγκόσμιο Ευαγγελισμό και την Ιεραποστολή στο Σαν Αντόνιο το 1989: «Η απλουστευτική ανθρωπολογία που ενθαρρύνει μια αφελή ηθικότητα προσπερνώντας την υπαρξιακή τραγωδία μας, δεν βοηθά καθόλου». Anastasios of Androussa, "Thy Will be Done; Mission in Christ's Way", *New Directions in Mission and Evangelization* (επιμ. James A. Scherer, Stephen B. Bevans), Orbis Books, vol. 2, Maryknoll, New York 1994, σ. 33.

⁹ Παίρνουμε τη διατύπωση από το ενδιαφέρον άρθρο του Brian Stanley, "Conversion to Christianity: The Colonization of Mind?", *International Review of Mission* 366 (2003), 315-331.

Αν, μέσα στην (καθ' όλα νόμιμη) διάθεσή μας να αποκηρύξουμε τον προσηλυτισμό και όλες τις αρνητικές παραμέτρους του (την επιθετική στρατολόγηση, την στενάχωρα ατομιστική ευσέβεια, την πολιτισμική αλλοτρίωση κλπ¹⁰), αποκηρύξουμε και την μεταστροφή, θα αδικήσουμε το ευαγγελικό μήνυμα και θα πτωχεύσουμε τον άνθρωπο. Αυτό που κάνει ανθρώπινο τον άνθρωπο είναι η ικανότητα να αμφισβητεί ό,τι εμφανίζεται ως δεδομένο και αυταπόδεικτο και, συνεπώς, να κρίνει τι δίνει νόημα στη ζωή, τι προάγει τη ζωή και τι τη διαστρέφει. Αν ο άνθρωπος δεν είναι πρόθυμος να παλέψει μ' αυτό το ζητούμενο, εκφυλίζεται σε ένα απλό προϊόν βιολογικής, πολιτισμικής και εθνικής τυχαιότητας. Χωρίς την ανθρωπολογική παραδοχή ότι ο προσανατολισμός του ανθρώπου σε όλες του τις διαστάσεις (προσωπικές, πολιτισμικές, πολιτικές κλπ) *δύναται* να αλλάξει, η μετάνοια και η συμφιλίωση είναι αδιανόητες.

Η διαίρεση μεταξύ των ανθρώπων είναι πληγή, τραύμα. Όμως στη θεραπεία της μπορούμε να συμβάλουμε βιώνοντάς την όντως ως τραύμα, κι όχι κλείνοντας τα μάτια μπροστά της. Είναι ευνόητο ότι ο *ιμπεριαλισμός* περιφρονεί την ετερότητα, αφού επιδιώκει την επιβολή της «αλήθειας» του πάνω στους άλλους. Την ετερότητα όμως την περιφρονεί στην πραγματικότητα και μια άλλη στάση, η οποία υποτίθεται ότι βρίσκεται στον αντίποδα του ιμπεριαλισμού. Είναι η πεποίθηση ότι όλοι οι περί αληθείας ισχυρισμοί, όλες οι πίστεις, όλες οι παραδόσεις κι όλοι οι πολιτισμοί λένε, κατά βάθος, το ίδιο. Η τάση αυτή δεν είναι ιμπεριαλιστική, είναι όμως *πατερναλιστική* και αποτελεί ομοίως πρόβλημα, διότι, παρ' όλο που δεν στρέφεται ευθέως κατά των ετεροτήτων, στην πραγματικότητα τις προσπερνά, αφού δεν αναγνωρίζει το περιεχόμενό τους ως πραγματικό. Δεν αναγνωρίζει αληθινή διαφορά, αλλά εικονική. Για το λόγο αυτό δεν αποτολμά μαζί τους μια συνάντηση που και να είναι κριτική και να δίνει αληθινές ευκαιρίες εμπλουτισμού των συνδαιτυμόνων. Το Άγιο Πνεύμα σχετίζεται με την κοινωνία (Β' Κορ. 13:13). Δεν πέφτουμε όμως άραγε σε αντίφαση αν επικαλούμαστε αυτή την αλήθεια μέσα σε τέτοιες θεολογικές προοπτικές, οι οποίες στην πραγματικότητα αποσπούν το Άγιο Πνεύμα από την κοινωνία; Αυτό μπορεί να συμβαίνει όποτε η Πνευματολογία, η Χριστολογία, η Εκκλησιολογία και η

¹⁰ Για το ζήτημα αυτό βλ. ενδεικτικά Petros Vassiliadis, "Mission and Proselytism. An Orthodox Understanding", *International Review of Mission* 337 (1996), 257-275.– Αφιέρωμα "Religious Freedom and Prosyletism", *The Ecumenical Review* 50 (1998). – Αφιέρωμα "Christian Conversion and Mission", *International Bulletin of Missionary Research* 28 (2004).

Τριαδολογία σύρονται σε μεταξύ τους διαζύγιο¹¹, το δε Πνεύμα εμφανίζεται ως περιεκτικό των πάντων, συμπεριλαμβανομένων έτσι και απόψεων που αποθεώνουν τον ατομισμό ή νομιμοποιούν τη δεσποτεία του θανάτου! Μια, λοιπόν, από τις γενναιότερες χειρονομίες προς την κατεύθυνση της συμφιλίωσης, ίσως να είναι η ταπεινή προθυμία για διάλογο και για την οδύνη της αδελφικής αντιπαράθεσης.

ΜΕΤΑΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑ

Βάσει όσων προαναφέραμε, η συμφιλίωση έχει διαστάσεις υπαρξιακές και συμπαντικές. Δεν πρόκειται πρωτίστως για επιστροφή (όπως υπονοεί στον αγγλικό όρο reconciliation το πρόθεμα re-), αλλά για προχώρημα. Δεν πρόκειται, δηλαδή, απλώς για επιστροφή του ανθρώπου σε κάποιον απολεσθέντα παράδεισο, αλλά μάλλον για το τελικό φτάσιμο του σύμπαντος στο μέλλον εκείνο για το οποίο δημιουργήθηκε και το οποίο δεν έχει ακόμη πραγματωθεί. Εδώ αναφερόμαστε, βεβαίως, στην εσχατολογική Βασιλεία του Θεού. Ενώ γενικά το μέλλον θεωρείται αιτιατό του παρελθόντος, για την Εκκλησία αιτία του παρελθόντος (και του παρόντος) είναι ακριβώς το μέλλον. Η σάρκωση του Υιού έγινε όχι εξαιτίας της (παρελθούσας) προπατορικής Πτώσης, αλλά χάριν της (μέλλουσας) μεταμόρφωσης τής κτίσης σε Βασιλεία. Έχει ιδιαίτερη σημασία η κατανόηση της Βασιλείας ως μετα-ιστορικής, δηλαδή ως μιας πραγματικότητας που δεν ταυτίζεται με μια φάση της ιστορίας. Με αυτό δεν εννοούμε ούτε μια απόσυρση σε ένα ατομιστικό μοντέλο ιεραποστολής, ούτε μια εσωτεριστική εσχατολογία, ούτε και μια φυγή από το όραμα της δικαιοσύνης και της ειρήνης επί γης. Εννοούμε αυτό που ο πρωτοπόρος της οικουμενικής κίνησης μακαριστός π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ ονόμασε «εγκαινιασθείσα εσχατολογία»¹². Η Βασιλεία έχει ήδη εγκαινιασθεί, δεν έχει όμως

¹¹ Βλ. τα σχόλια του μητροπολίτου Περγάμου για την αίρεση και το σχίσμα. «Κοινωνία και Ετερότητα», ό.π., σ. 11-12. Δε μπορούμε βεβαίως εδώ να καταπιαστούμε εκτενώς με αυτά τα ζητήματα. Ας μας επιτραπεί μόνο να σημειώσουμε ότι η Πνευματολογία δεν έπεται της Σαρκώσεως του Υιού. Η δράση του Πνεύματος είναι ουσιώδης όρος της Σάρκωσης. Επιπλέον η Ορθόδοξη πίστη ότι οι ενέργειες του Θεού στον κόσμο είναι *άκτιστες*, καταφάσκει το γεγονός ότι η Αγία Τριάδα (παρόλο που οντολογικώς / ουσιαστικώς αποτελεί το απόλυτο *Άλλο*) πάντα, αληθινά και αδιαμεσολάβητα είναι παρούσα και δρα στον κόσμο και την ιστορία.

¹² Γεώργιος Φλωρόφσκυ, *Αγία Γραφή, Εκκλησία, Παράδοσις* (Εργα, 1) (μτφρ. Δ. Τσάμη), εκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 37 και του ιδίου, «Οι μεταφυσικές προϋποθέσεις του ουτοπισμού» (μτφρ. Ειρηναίος Bulovic), *Εποπτεία* 86(1984), 42-53. Βλ. και Θανάσης Ν. Παπαθανασίου, *Θρησκεία, Ιδεολογία, Επιστήμη*, εκδ. Πορθμός, Χαλκίδα 2003, σ. 18-27. Η φυσιογνωμία της Βασιλείας έχει καίρια σημασία, καθόσον είναι σίγουρο ότι καθένας από τους διαφορετικούς τύπους εσχατολογίας ασκεί

ακόμη ολοκληρωθεί. Η ολοκλήρωσή της νοείται ως ένα μελλοντικό, μετα-ιστορικό γεγονός που εμπνέει και αξιώνει ιστορική δράση και αγώνα στο πλευρό των θυμάτων και των καταπιεσμένων, αλλά ταυτοχρόνως αφήνει την ιστορία ανοιχτή στο μέλλον. Αν μια συγκεκριμένη ιστορική φάση προεξοφληθεί ως τελική, αναπόφευκτη και αμετάκλητη, δηλαδή ως το σημείο μετά από το οποίο η ιστορία υποτίθεται ότι δεν μπορεί να προχωρήσει, ανοίγει ο δρόμος για την καταπίεση και τη θεοκρατία. Η εμπειρία της Εκκλησίας και τα βάσανα της ανθρωπότητας το επιβεβαιώνουν αυτό. Ας θυμηθούμε τι αυτοσυνειδησία είχαν οι αυτοκρατορίες (ανατολικές και δυτικές), ή πως η ταύτιση της Χιλιετούς Βασιλείας με συγκεκριμένα κοινωνικά μοντέλα οδήγησε σε πολλές περιπτώσεις στην ιμπεριαλιστική επιβολή των δυτικών αξιών, της κεφαλαιοκρατίας και της τεχνολογίας¹³. Για τους λόγους αυτούς η συμφιλίωση χρειάζεται να κατανοείται ως μια συνεχής και ανοιχτή διαδικασία αυτοκριτικής και μετάνοιας σε κάθε επίπεδο (προσωπικό, θεολογικό, κοινωνικό, οικονομικό κλπ).

ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Η Ορθόδοξη θεία Λειτουργία ξεκινά με την επίκληση ταυτοχρόνως της Αγίας Τριάδας και της Βασιλείας: «Ευλογημένη η Βασιλεία του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος». Η ιστορία φωτίζεται από το φως των Εσχάτων. Έτσι, τα Έσχατα αποτυπώνονται στο παρόν με τέτοιον τρόπο ώστε να φανερώνεται ο σχεσιακός τρόπος ύπαρξης της Τριάδας και η κοινοτική φυσιογνωμία της Βασιλείας: αποτυπώνονται δηλαδή ως *Εκκλησία*. Η Εκκλησία δεν είναι ούτε ένωση ατόμων ούτε κοσμική οργάνωση. Όντας το Σώμα του Χριστού, «ούτε περιορίζει το Πνεύμα του Θεού στον ιδρυματικό οργανισμό της εκλαμβανόμενον ως κοινωνιολογική οντότητα, ούτε φυλακίζει το άτομο δια της ανθρώπινης εξουσίας... Δεν υπάρχουν περιορισμοί στη χάρη του Θεού, όμως εντός αυτής της απεριόριστης χάρης η Εκκλησία

έντονα τη δική του επίδραση στην ιεραποστολική θεωρία και τις ιεραποστολικές μεθόδους. Βλ. Jürgen Moltman, *The Coming of God. Christian Eschatology*, SCM Press, London 1996, σσ. 12-22; Bosch, *Transforming Mission. Paradigm Shifts in Theology of Mission*, Orbis Books, New York 1992, σσ. 498-510.

¹³ Brian Stanley, *The Bible and the Flag. Protestant Missions and British Imperialism in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Apollos, Leicester 1992, σ. 59. – David J. Bosch, ό.π., σσ. 319-327. – Timothy Yates, *Christian Mission in the Twentieth Century*, Cambridge University Press 1994, σσ. 75-76, 179. – *Das Recht des Menschen auf Eigentum* (επιμ. Johannes Swartländer, Dietmar Willoweit), Kehl am Rhein, Strassburg 1986, σ. 2.

εκπροσωπεί τη νέα δράση του Θεού εν Χριστώ δια του Πνεύματος, ως πράξη λύτρωσης και συναγωγής όλων των ανθρώπων σε *Μια αδελφότητα*¹⁴. Είναι ενδεικτικό ότι στην ελληνική γλώσσα το ρήμα «συν-χωρείν» (αντίστοιχο του αγγλικού *to forgive*) σημαίνει «χωρώ επί το αυτό», συναντιέμαι με τους άλλους¹⁵. Η συγχώρεση δεν είναι μια δικαστική απόφαση, αλλά η αποκατάσταση της κοινωνίας που πληγώθηκε με την αμαρτία.

Η Εκκλησία είναι η απαρχή του νέου τρόπου ύπαρξης της κτίσης, προσδοκία της Βασιλείας και διάκονος της ιεραποστολής που ενεργεί ο ίδιος ο Θεός (*missio Dei*)¹⁶. Στην εκκλησιαστική ύπαρξη ανακεφαλαιώνονται αυτά που υπογραμμίσαμε παραπάνω· η μεταστροφή στον Τριαδικό τρόπο ύπαρξης και ο προσανατολισμός προς τη Βασιλεία του Θεού. Ως εκ τούτου, τα μέλη της προδίδουν τον αυθεντικό εαυτό της όποτε εκπέσουν στη νοοτροπία μιας επιμέρους ομολογίας ή σε παιχνίδια εξουσίας, και όποτε ολισθήσουν στην αλαζονική πεποίθηση ότι είναι ιδιοκτήτες της χάριτος. Είναι χαρακτηριστικό ότι η Ορθόδοξη λατρεία έχει έντονα *επικλητικό* χαρακτήρα. Στην τέλεση, π.χ., της θείας Ευχαριστίας (του γεγονότος, δηλαδή, στο οποίο φανερώνεται το όραμα της συμπαντικής συμφιλίωσης) η κοινότητα παρακαλεί το Άγιο Πνεύμα να μεταμορφώσει τον άρτο και τον οίνο σε σώμα και αίμα του Χριστού εδώ και τώρα. Αυτό που κάνει την Εκκλησία να γίνεται Εκκλησία είναι η νέα δράση του Πνεύματος, κι όχι απλώς η ανάμνηση της παλαιότερης δράσης του¹⁷. Εμπυκνωμένη, λοιπόν, κατ' αυτόν τον τρόπο από το Πνεύμα, η Εκκλησία δίνει τη

¹⁴ N. A. Nissiotis, "An Orthodox View of Modern Trends in Evangelism", *The Ecumenical World of Orthodox Civilization (Russia and Orthodoxy, v. II), Essays in honor of Georges Florovsky* (επιμ. Andrew Blane), Mouton, The Hague – Paris 1973, σσ. 189-190 (μτφρ. δική μας).

¹⁵ Henry G. Liddell – Robert Scott, *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης*, εκδ. Σιδέρης, Αθήναι (1907), σ. 162.

¹⁶ Για την εισαγωγή και τη χρήση του όρου αυτού, καθώς και για ερωτήματα που τον συνδέουν με την Εκκλησία, βλ. Jaques Matthey, "God's Mission Today: Summary and Conclusions", *International Review of Mission* 367 (2003), σ. 582. Βλ. επίσης το εύστοχο «Προλογικό» του ιδίου, *International Review of Mission* 372(2005), σ.6.

¹⁷ Παρόμοια, η Εκκλησία βιώνει την ανάσταση του Χριστού ως την κορύφωση της δράσης του στην ιστορία και ως σημείον της τελικής ανάστασης, ως απαρχή της επικείμενης μεταμόρφωσης και απελευθέρωσης του σύμπαντος από τη φθορά (Α΄ Κορ. 15, Κολ. 1:18, Πράξ. 26:23). Έτσι, η ευχαριστιακή σύναξη δεν αντλεί το περιεχόμενό της απλώς από την ανάμνηση, αλλά κι από την προσδοκία της τελικής ανάστασης, όπως υπονοεί ο Παύλος (Α΄ Κορ. 11:26) και όπως ρητά ομολογείται στις Ανατολικές ευχές της αναφοράς. Βλ. Anton Hänggi – Irmgard Pahl, *Prex Eucharistica. Textus a variis liturgiis antiquioribus selecti*, Editions Universitaires, Friburg 1968, σ. 248 (βλ. και σ. 112, 120).

μαρτυρία της Ανάστασης εναντίον κάθε μορφής θανάτου, δίχως να κατολισθαίνει σε διχοτόμηση της ζωής σε πνευματική και σε υλική σφαίρα. Χαρακτηριστική είναι μια μαρτυρία από το έργο του αγίου Γρηγορίου Παλαμά (14^{ος} αι.), ενός ασκητή επισκόπου και διδασκάλου της «θεώσεως» (η οποία συχνά παρεξηγείται ως μυστικισμός και φυγή από την ιστορία). Για να εξηγήσει το αληθινό νόημα της νηστείας παραθέτει τα λόγια του προφήτη Ησαΐα (58:5-10), ο οποίος υπογραμμίζει ιδιαιτέρως την ίαση ως αλληλεγγύη: Η νηστεία που θέλω εγώ (λέει ο Κύριος) είναι να σπάτε των αδικημένων τα δεσμά,... τους καταπιεσμένους ν' απελευθερώνετε και να συντρίβετε κάθε ζυγό... Τότε... οι πληγές σας πολύ γρήγορα θα γιατρευτούν»¹⁸.

Η προθυμία του αββά Αγάθωνα, την οποία μνημονεύσαμε στην αρχή, δεν είναι παρά δείγμα του κενωτικού, εκκλησιαστικού τρόπου ύπαρξης· έμπρακτη κατάφαση της Τριαδικής ζωής που ξεχειλίζει, και της Σάρκωσης του Υιού που προσλαμβάνει την οδύνη του κόσμου με μια αγάπη που προσφέρεται δίχως προϋποθέσεις (θρησκευτικές, πολιτισμικές, ιδεολογικές, εθνικές).

Αποφεύγοντας τις απλουστευτικές ερμηνείες που βλέπουν την Παγκοσμιοποίηση και τη μετανεωτερικότητα μόνον ως χωνευτήρι ή, αντιθέτως, μόνον ως άφευκτη σύγκρουση πολιτισμών, καλούμαστε να δούμε την παρούσα πραγματικότητα ως πεδίο *κριτικής δημιουργικότητας*. Να σκεφτούμε, για παράδειγμα, κατά πόσο οι αισιόδοξες σύγχρονες κοινωνιολογικές θεωρίες περί «πολιτισμικής υβριδικότητας»¹⁹ συναντιόνται γόνιμα με εκείνα τα στοιχεία της χριστιανικής εμπειρίας, τα οποία μπορούν να χτίσουν μια κουλτούρα συνύπαρξης και κοινωνικής δικαιοσύνης. Η πρόκληση εδώ είναι να γίνουμε πιστοί ακροατές του Πνεύματος που όπου θέλει πνει, και να μάθουμε να είμαστε συνεργοί ενός Θεού υπερβατικού, ο οποίος (επειδή σαρκώνεται στις επιμέρους ανθρώπινες συνάφειες χωρίς να εγκλωβίζεται σ' αυτές) φέρνει τη συμφιλίωση σε έναν κατακερματισμένο κόσμο και τη θεραπεία σε κάθε είδος λέπρας.

¹⁸ Γρηγόριος Παλαμάς, «Ομιλία ιγ'», *Patrologia Graeca* 151, 161C-165B (Η μετάφραση του βιβλικού χωρίου είναι από την *Παλαιά Διαθήκη*, εκδ. Ελληνικής βιβλικής Εταιρίας, Αθήνα 1997).

¹⁹ Πρβλ. Emmanuel Clapsis, "The Challenge of a Global World", *The Orthodox Churches in a Pluralistic World*, ό.π., σ. 54-59.